

Дробот О. В.

Доктор психологічних наук, професор кафедри педагогіки і психології професійної освіти Національного авіаційного університету

м.Київ, Україна

Максименко Н. М.

Магістрантка спеціальності 053 «Психологія» кафедри педагогіки і психології професійної освіти Національного авіаційного університету

м.Київ, Україна

Фартушна С.О

Магістрантка спеціальності 053 «Психологія» кафедри педагогіки і психології професійної освіти Національного авіаційного університету

м.Київ, Україна

СПРЯМОВАНИЙ АСОЦІАТИВНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ: ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ У ПСИХОЛОГІЧНОМУ ДОСЛІДЖЕННІ СВІДОМОСТІ

Анотація. Спрямований асоціативний експеримент застосовується як метод дослідження та опису семантичних компонентів мовних одиниць. Особливість даного експерименту полягає в тому, що він обмежує асоціації досліджуваного в певному напрямку експериментатора. Для цього використовуються слова-стимули, які в дослідженні представлені із словників сполучуваності.

Drobot O.V., Maksimenko N. M. Fartyshna S. O. DIRECTED ASSOCIATIVE EXPERIMENT: THE PRACTICE OF APPLICATION IN THE PSYCHOLOGICAL STUDY OF CONSCIOUSNESS

Abstract. Directed associative experiment is used as a research method to describe semantic components of language units. The peculiarity of this particular experiment lies in the restriction of the associations of the tested in the direction specified by the experimenter. To achieve this goal stimulating words taken from the dictionaries of collocations are used in this research.

Спрямований асоціативний експеримент використовується в психологічній науці як метод дослідження індивідуальної та групової свідомості людини. Він

набув широкого поширення тому, що асоціації розпочали мати автоматичний характер і бути взаємозалежними із фізіологічними реакціями людини. Саме тому метод спрямованого асоціативного експерименту став ефективним у психологічній науці, зокрема у психолінгвістиці (Стернин, Рудакова, 2011).

Спрямований асоціативний експеримент відрізняється від методу вільних асоціацій тим, що експериментатор направляє асоціації досліджуваного в потрібному йому напрямку. Тобто якщо у методі вільних асоціацій немає жодних обмежень, то в спрямованому асоціативному експерименті вони присутні. Спрямований асоціативний експеримент передбачає, що слово-стимул пропонується досліджуваному з деякими обмеженнями для асоціативних реакцій. Уточнюючі питання спрямованого асоціативного експерименту дають можливість отримати більшу кількість асоціацій, що відбивають різні диференціальні і оціночні ознаки дієслів семантики досліджуваного слова (Попова, Стернин, 2007).

Під час проведення експерименту труднощі виникають у формулюванні питань для стимулів. Адже питання не можуть бути однаковими для всіх типів лексичних одиниць, вони не можуть бути стандартними для всіх слів певної частини мови. Тобто питання-стимули повинні відзначатись чіткою семантикою для кожного досліджуваного слова. Для того, щоб найбільш вдало підібрати питання для слова-стимула можна використовувати словники сполучуваності. В цих словниках зазначені найбільш поширені поєднання досліджуваного слова, що в свою чергу можуть бути інтерпретовані як актуалізація семантичних елементів значення досліджуваного слова, що дозволяє формулювання відповідного питання (Виноградова, 2013:67).

Підтвердити дану гіпотезу можна на прикладі слова «сидіти». Словник сполучуваності пропонує такі значення даного дієслова: «робити щось; займатись чимось; перебувати в цьому положенні; працювати над чимось, що виконується в такому положенні». Словник наводить такі поєднання:

Сидіти за чим: за уроками, за книгою, за роботою, за шиттям, за статтею, за обідом ...

Сидіти над чим: над уроками, над книгою, над статтею, над дисертацією, над проектом, над дипломом ...

Сидіти коли: ввечері, вранці, сьогодні, вчора ...

Сидіти як довго: скільки годин, скільки днів, скільки місяців, довго ...

Ввечері він сидів три години над статтею. Виходячи з поданого речення, ми формулюємо для досліджуваних такі питання-стимули: «сидіти над чим?; сидіти який час; сидіти коли? ». Відповідно до цього формулюються питання для інших значень слова, що досліджується. Проаналізувавши сукупність всіх значень слова «сидіти» було виокремлено такий набір питань - стимулів для проведення спрямованого асоціативного експерименту як: «сидіти - це що робити? сидіти в чому? сидіти на чому? сидіти як? сидіти за чим? сидіти коли? сидіти без чого? сидіти де? сидіти як довго?».

Для підтвердження ефективності спрямованого асоціативного експерименту було проведено дослідження, в якому брало участь 30 випробуваних різного віку. При аналізі відповідей асоціації були зведені в загальний опис, що дало змогу виокремити асоціативне поле досліджуваного слова. В подальшому для визначення семантичних компонентів слова «сидіти» було застосовано метод семантичної інтерпретації.

На питання-стимул: «сидіти де?» було надано такі відповіді: « в кріслі, на стільці, в будинку, в транспорті, в офісі, на природі, на підлозі, у в'язниці, скрізь, де- небудь, на слоні тощо».

На питання: «сидіти над чим?» були отримані такі відповіді: «над статтею, над уроками, над книгою, над дитиною, над шиттям, за терміновою справою тощо».

На питання: «сидіти як?» були отримані наступні відповіді: «без турбот, без грошей, напружено, спокійно, підібгавши ноги, зігнути ноги в колінах, вальяжно, без поспіху, поки добре тощо».

На питання: «сидіти скільки та коли?» були отримані такі відповіді: «ввечері, весь час, в обід, поки не відпочину, коли втомилася, дуже довго, вночі, трішки тощо».

Під час семантичної інтерпретації подібні за змістом асоціації були узагальнені та об'єднані за показником частотності. За допомогою цього були виявлені різні диференціальні та архісеми, що вказують на наявність різних значень досліджуваного слова (Виноградова, 2013:69).

Провівши спрямований асоціативний експеримент були виявлені такі значення слова «сидіти»: перебувати у вертикальному положенні, із зігнутими ногами; перебувати в певному місці деякий час; перебувати в стані бездіяльності або спокою; перебувати десь із метою відпочинку; займати певну посаду; перебувати у певному емоційному стані; проводити час, спілкуючись з іншими, вживаючи їжу та напої; їздити верхи; перебуваючи в сидячому положенні, роблячи щось; перебувати в ув'язненні; використовуючи когось в своїх цілях; ховатись.

Отримані результати були співставлені із сталими лексикографічними значеннями слова поданими в словниках сполучуваності. І було виявлено, що не всі подані варіанти значення слова досліджуваними є зафіксованими в словниках сполучуваності, тому було виокремлено значення, які трапляються у словниках, ті, що там не зазначені, а також ті, що є зафіксованими в словниках проте не знайшли своєї реалізації у відповідях досліджуваних.

Значення слова - стимула, що не знайшли своєї реалізації у відповідях досліджуваних: перебувати на якійсь поверхні, не рухаючись; вести осіле життя, займатись господарством; бути всередині чогось; бути переміщеним кудись.

Отже, в ході дослідження з'ясувалось, що не всі подані варіанти значення слова досліджуваними є зафіксованими в словниках сполучуваності, тому було виокремлено значення, які трапляються у словниках – ті, що там не зазначені. Також ті, що є зафіксованими в словниках проте не знайшли своєї реалізації у відповідях досліджуваних.

Висновки. Отже, спрямований асоціативний експеримент широко використовується у психологічній науці та власне психосемантиці, тому, що асоціації мають автоматичний, підсвідомий характер. Спрямований асоціативний експеримент відрізняється від вільного асоціативного експерименту тим, що

експериментатор за допомогою слів-стимулів спрямовує асоціації у необхідний йому напрямок. Складність полягає в тому, що питання-стимул не може бути однаковим для різних типів лексичних одиниць. Отже, спрямований асоціативний експеримент дозволяє виявити неактуальні для сучасної мовної свідомості (застарілі або професійні) значення досліджуваних слів. Спрямований асоціативний експеримент, дозволяє істотно уточнити смислову структуру слова як в словнику, так і в мовній свідомості.

Література

Виноградова О. Е. Направленный ассоциативный эксперимент в описании семантики слова. СПТ: *Журнал «Известия Российской государственной педагогический университет им. А. И. Герцена»*. 2013. № 161. с.66-73.

Попова З. Д., Стернин И. А. Когнитивная лингвистика. : АСТ; Восток-Запад, 2007. – 314 с.

Стернин И. А., Рудакова А. В. Психолингвистическое значение слова и его описание. Воронеж, 2011. 192 с.